

Discurs de Melina Mercouri davant l'assemblea de la UNESCO

Cancún (Mèxic), 29 de juliol de 1982

Traducció: Jaume Almirall

Estimats Delegats, Estimats Amics,

El Partenó, aquest monument únic de simetria i bellesa, va ser construït per honorar Atena —deessa, dona, expressió ella mateixa de l'educació, del coneixement i de la cultura— Atena, deessa de la saviesa.

Com a grega, com a dona i com a representant del primer govern socialista de Grècia, estic orgullosa que el Partenó, el monument que ha resistit al temps, a les guerres, a les ocupacions estrangeres, hagi estat escollit com a símbol de la UNESCO. Quan marxava de Grècia, mirant per la finestra de l'avió les ruïnes del Partenó, sota el sol de l'Àtica, em va tornar a venir al cap una vella idea. Gairebé en totes les mitologies del món, les divinitats de la Saviesa i de la Pau són dones. Perquè la dona porta dintre seu la vida, la dona està vinculada amb la vida mateixa i està consagrada a la seva protecció.

Però si en la mitologia les dones eren deesses de la Saviesa i la Pau, en la realitat actual les dones de vegades arriben a ser Ministres de Cultura. Si les meves informacions són exactes, en deu països del món els Ministeris de Cultura estan en mans de dones. En aquest nostre món dominat per homes no és una quantitat tan baixa. Les coses anirien millor si les dones tinguessin un paper més important, i aquesta cimera conduiria a resultats més concrets, si la participació de les dones fos major. Això ho dic no solament perquè som nosaltres les dones les que sentim profundament dins nostre la necessitat d'una vida de pau i qualitat, sinó també perquè tenim profundament arrelada en la nostra naturalesa un sentiment que combina el somni amb la realitat.

Però siguem realistes: les dones encara representen un sector oprimat, i estic completament convençuda que un dels deures primordials de les persones amb talent és lluitar per humanitzar i democratitzar la societat contemporània, donant a la dona el lloc que li correspon. Aquesta lluita té un vessant institucional, que tanmateix, si hi ha la voluntat política, és relativament fàcil de portar a terme. Però també hi ha un vessant, aquell que afecta la mentalitat, els costums mil·lenaris, i que no es pot realitzar sense la intervenció bel·ligerant i laboriosa de la cultura. Com diu el nostre poeta guardonat amb el Nobel: «El sol per a retornar vol molta feina».¹

¹ Vers de *To àxion estí* (1959), d'Odisseas Elitis.

Senyores delegades, amigues meves. Quina responsabilitat!

En aquesta trobada, doncs, intentem ser sincers. «Fem amics, és hora de conèixer-nos les cares», tal com ens incita a fer un poeta pre-colombí.²

La ciutat de Mèxic, una ciutat inundada de records i monuments d'una de les cultures més brillants que l'home ha creat, avui pot i ha d'arribar a ser illot de bona voluntat i d'esperança en un món que és testimoni de la inhumanitat en el tractament de l'home per l'home.

És obvi, estimats amics, que una política cultural requereix política de la pau, i confio que és un deure nostre, aquí, en aquest país, denunciar amb força i claredat aquells que l'amenacen i que ajudem les seves víctimes.

En la meua veu s'uneix aquí el ressò de la veu de més de 100.000 atenesos que, en resposta a la crida dels artistes i intel·lectuals grecs, van cridar i cantar a l'Estadi Atenès la seva solidaritat amb el poble palestí i el libanès. Va ser una manifestació cultural. El nostre poble està acostumat a lluitar per mitjà de la cultura, «pel pa del món sencer, les cançons i el sol».³ Els poemes dels nostres poetes guardonats amb el Nobel han arribat a la gent senzilla i s'han convertit en cançons, armes al servei de la dignitat humana.

Un món pacífic és inimaginable, impossible, en la mesura que en una gran part del món regna la injustícia, la pobresa, la fam. Aquí, exactament en aquest lloc, a Cancún, dirigents d'estats s'havien trobat per debatre sobre aquest problema, i tots vam constatar amb pena i desencant que la trobada no va produir cap resultat tangible.

Però en aquest mateix país amistós avui hi ha reunits més de cent Ministres de Cultura. De nosaltres depèn que ens expressem sobre aquest tema, de nosaltres, aquí, la responsabilitat de prendre postura i denunciar contra una tal desigualtat que priva la meitat de la humanitat d'una vida digna i del dret a la cultura i a la bellesa. Us recordo les paraules del nostre estimat Amadou-Mahtar M'Bow:⁴ «La humanitat està condemnada a viure en l'època de la solidaritat, si no vol conèixer l'època de la barbàrie».

² Aparentment, la ministra es refereix a Nezahualcóyotl (1402-1472), monarca de la ciutat estat de Texcoco, anomenat «rei filòsof» i considerat un dels grans poetes precolombins. Tanmateix, no hem sabut trobar la procedència de les paraules de Mercouri, que, segons semblaria, pretén citar un personatge pertanyent a la història de l'antic Mèxic, el país que acollia aquell any l'Assemblea de la UNESCO.

³ Nova confusió de Mercouri, que sembla citar de memòria i, sobretot, confondre el poeta. L'esment del premi Nobel fa pensar en Elitis, en la poesia del qual el sol té un paper destacat; però el vers citat no li pertany i, en canvi, podria tractar-se dels mots «pel pa, la llum i la cançó de tot el món» (για όλου του κόσμου το ψωμί, το φως και το τραγούδι) d'una de les composicions «Λαός» [«Poble»] de *Divuit cançons de la pàtria amarga*, recull de poemes escrits per Iannis Ritsos i musicats per Mikis Theodorakis.

⁴ Amadou-Mahtar M'Bow (1921-2024), professor i polític senegalès, director general de la UNESCO entre 1974 i 1987.

Senyores i senyors delegats,

Avui sabem fins a quin punt l'esclat del progrés tecnològic i el desenvolupament accelerat dels mitjans de comunicació que posseeix i controla una minoria fan el nostre món fràgil, vulnerable i permeable al conformisme i a l'estandardització.

No estem en contra de la comunicació, de l'intercanvi de béns culturals, de fecunds trobaments de cultures, però aquest intercanvi avui es produeix sota condicions arbitràries, sobre una base de desigualtat en un marc predeterminat per models hegemònics de desenvolupament cultural i econòmic. Veiem fragmentada la continuïtat de les antigues cultures, arruïnat el passat i esvaïts els meravellosos particularismes. La nostra memòria es veu amenaçada i la nostra ànima s'asseca, la creativitat s'ofega, el present es veu desarrelat. «Qui no té passat no té present», diu un refrany àrab. Aquest passat ha de sortir dels museus per esdevenir font d'inspiració i de creació, per esdevenir instrument i alegria del poble.

Espero que aquesta trobada de Mèxic constituirà un pas de conscienciació de la important contribució a la cultura internacional dels pobles anomenats «en vies de desenvolupament». Durant segles, i pel fet que les seves cultures i valors eren diferents de les d'Occident, van ser ignorats i menystinguts. És l'hora de posar de manifest que els conceptes «estranger» i «altre» han de trobar el seu sentit original, que significa «diferent» i potser «únic», però de cap de les maneres «millor» o «pitjor», «major» o «menor». Busquem aquí tots plegats i cadascú al seu país la manera de donar existència a aquesta nova visió, fent-la una realitat concreta, i fent que els infants a les escoles coneguin, estimin i valorin les cultures de tot el món.

Senyores i senyors delegats, amics meus,

Des d'aquesta talaia, però en un nivell més reduït, regional, com ja us ha dit el meu col·lega i amic Jack Lang,⁵ els nostres dos Ministeris de Cultura han posat les bases d'una nova forma de col·laboració cultural, organitzant a Hidra, el passat maig, el Congrés Mediterrani que ha estat anomenat «El Mediterrani de sempre i d'avui».

Intel·lectuals i artistes s'hi van trobar amb total llibertat, fora de la tutela dels seus governs, alguns per primera vegada, van parlar entre ells, van intentar conèixer-se i entendre's l'un a l'altre, i van convertir-se voluntàriament en representants dels seus pobles i de les seves cultures, i cadascú en ambaixador dels altres en el seu país. Aquest Congrés va resultar útil i ric. Entre les propostes que en van sortir també hi va haver la idea d'una exposició itinerant de les cultures del Mediterrani, amb l'objectiu d'accelerar els intercanvis culturals entre el nord i el sud del Mediterrani, i quelcom que crec particularment interessant per a vosaltres: la creació d'una universitat del Mediterrani.

⁵ Jack Mathieu Émile Lang (1939) és un polític francès, militant del Partit Socialista, ministre de Cultura en els períodes 1981-1986 i 1988-1993; fou autor de la «Llei Lang», d'agost de 1981, que regula el preu fix dels llibres a França.

Estem decidits a fer-la realitat. Aquesta trobada concreta la nostra idea d'una col·laboració entre diferents pobles dins els marcs del respecte a la identitat cultural de cadascun.

El Mediterrani, aquesta mar que durant segles ha unit pobles, bressol de grans creadors humans, aquesta mar que ha conegut tantes guerres i desastres, confio que atraurà tota l'atenció d'aquest Congrés.

Des de 1978 Grècia ha presentat la proposta que el Mediterrani sigui proclamat mar de l'herència cultural humana, per tal que siguin protegits els incalculables tresors que s'amunteguen en els seus fons, en aigües internacionals, tresors que es veuen amenaçats per aquells que saquegen naufragis. Aquesta proposta serà sotmesa a la vostra aprovació, i confio que li donareu suport.

Estimats amics,

Estic contenta que les relacions entre Grècia i Anglaterra siguin tan amistoses, de manera que puc parlar senzillament, directament, cordialment. Ja heu entès que us parlaré d'aquells marbres que en altres llocs s'anomenen Marbres d'Elgin, però que per a nosaltres sempre seran els Marbres del Partenó.

No crec que necessiti relatar tots els detalls i circumstàncies sota les quals el fris del Partenó va anar a parar a Anglaterra. Com sabeu, Grècia es trobava sota el jou otomà des de feia quatre segles. Vam començar al revolució per al nostre alliberament nacional el 1821, exactament el mateix any que Mèxic va aconseguir la seva independència. Però al cap de divuit anys ja era molt tard perquè se salvessin aquells marbres.

Ara fa uns sis mesos d'ençà que vaig gosar proposar el retorn dels marbres a Grècia. Des de llavors ha esclatat una petita tempesta. El que trobo més interessant és que, després d'una entrevista que vaig concedir a la BBC, he rebut centenars de cartes de particulars i d'organismes de Gran Bretanya que m'han donat ànims. Reconec en aquestes cartes l'amor del poble anglès per la justícia i la bellesa. D'altra banda, la profanació d'Elgin ja havia provocat des d'aleshores el clamor a la mateixa Anglaterra. Aclaparat, l'anglès Dodwell escrivia: «He patit la humiliació d'haver assistit al despullament del Partenó de les seves escultures més brillants i a la destrucció d'alguns meravellosos elements arquitectònics del temple». I Lord Byron escriu: «Quan les meravelles dels segles que el temps i la barbàrie han respectat són saquejades i destruïdes, no hi ha perdó, sigui qui sigui l'autor d'aquesta covarda destrucció. Parlo objectivament. Jo estic de part de Grècia i no crec que el saqueig, tant a les Índies com a l'Àtica, honori Anglaterra».

Lord Elgin havia sostingut que la seva acció tenia per estímul l'idealisme, perquè va pensar que per força havia de salvar aquells marbres «de mans grolleres i d'esperits indiferents». Us contaré una breu història sobre això. L'Acròpolis estava ocupada per forces otomanes, assetjades per l'exèrcit d'alliberament nacional grec. Els ocupants otomans de l'Acròpolis es van quedar sense municions i aleshores van començar a destrossar les columnes per treure'n el plom i fer-ne bales de canons. Els grecs els van

enviar un missatge, que trobo històric: «No toqueu les columnes de l'Acròpolis. Us enviarem bales». I ho van fer. Aquestes eren les mans grolleres que van carregar les bales i els esperits indiferents que van donar la vida per salvaguardar la seva herència.

El nostre gran poeta Iannis Ritsos expressa el sentiment de tot el poble quan escriu: «Aquestes pedres no s'accontenten amb menys cel...»

Penso que és hora que aquells marbres retornin al blau cel de l'Àtica, al seu lloc natural, allà on constitueixen una part constructiva i funcional d'un conjunt únic. I això pot ser ara que Grècia, amb l'ajuda i la col·laboració tècnica de tot el món, ha aixecat bastides entorn dels Propileus, de l'Erectèon i del Partenó, en un gegantesc intent per salvar l'Acròpolis, que es veu amenaçada per la destrucció del temps i de la contaminació de la nostra època.

Senyor Director, senyores i senyors delegats,

El govern de Grècia m'ha assignat la responsabilitat d'anunciar-vos que Grècia, amb la mediació del Comitè Interestatal per a la promoció del retorn dels tresors culturals als seus llocs de procedència, d'acord amb els procediments habituals i d'acord amb la legislació actualment vigent a Anglaterra, demanarà oficialment el retorn dels marbres de l'Acròpolis. No som ingenus. Potser arribarà el dia que aquest món crearà altres visions, altres concepcions sobre la propietat, l'herència cultural i la creació humana. I comprenem molt bé que els museus no es poden buidar. Però insisteixo a recordar-vos que, en el cas dels marbres de l'Acròpolis, no demanem el retorn d'un quadre o una estàtua. Demanem el retorn d'una part d'un monument únic, símbol excepcional d'una cultura. No cal dir que el Partenó no és, dissortadament, l'única mostra de monument mutilat. Grècia s'adreça als països que han conegut experiències semblants, que han sofert les mateixes destruccions, i posa de manifest que defensa i defensarà que les parts mutilades i escampades pel món han de tornar als països als quals pertanyen i han de tornar a ser incorporades al lloc i a l'espai on van ser concebudes i creades, perquè constitueixen l'herència històrica, religiosa i cultural dels pobles que les van produir.

Estimats amics, va ser l'anglès Hobhouse, després Lord Bronkton, qui, quan va visitar l'esclavitzada Atenes, el 1809, ens va donar un testimoni fascinant. Un ancià grec se li va acostar i amb veu tremolosa d'amargor li va dir: «Anglesos, ens robeu les obres dels nostres avantpassats. Conserveu-les bé, perquè vindrà el dia que els grecs us les demanaran».

No cal que hi afegixi res més. Els nostres amics anglesos els han conservat bé. Avui, amb veu ferma reclamem els nostres marbres. Senyores i senyors delegats, senyor Director, la nostra reclamació és completament legal. En nom de la cultura i de la justícia demanem el vostre suport moral. Em mantinc en l'esperança.

Melina Mercouri, 1985.
Imatge: Wikimedia Commons

FUNDACIÓ MELINA MERCOURI

<https://melinamercourifoundation.com/unesco-mexiko-29-7-1982/>